

به نام خداوند جان و خرد

تربیت ذهن

(با تأکید بر نظریه ساختن دانش کارل یایتر)

دکتر محمود تلخابی

موسسه مرکزی اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

www.engare-ce.ir

تربیت ذهن

(با تأکید بر نظریه ساختن دانش کارل برایتر)

صفحه آرایشی: مریم غلامی

طراحی جلد: سمیه غلامی

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۶

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۲۲۰۰۰ تومان

دفتر مرکزی: تهران، بزرگراه رسالت، بعد از پل سید خندان، نرسیده به صیاد شیرازی،

پلاک ۱۲۲۸، واحد ۱۴ - تلفن: ۸۴۶۱۲۰۶

حقوق چاپ و نشر، محفوظ و مخصوص ناشر است.

سرشناسه: تلخایی، محمود، ۱۳۴۹-

عنوان و نام پدیدآور: تربیت ذهن (با تأکید بر نظریه ساختن دانش کارل برایتر) / محمود تلخایی.

مشخصات نشر: تهران: موسسه فرهنگی و هنری شناخت و تربیت انگاره، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۱۷۴ ص. : جدول، نمودار.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۳۳۶-۹-۹

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: نظریه یادگیری شناختی

رده بندی کنگره: ۴ ۱۳۹۶ ت ۸ / ۳۱۸ BF

رده بندی دیویی: ۱۵۳ / ۱۵

شماره کتابشناسی ملی: ۵۰۰۹۳۸۸

فهرست مطالب

مقدمه	۵
فصل ۱: نظریه برایتر: ریشه‌ها و زمینه‌ها	۹
- درآمد	۹
- پایه‌های نظری اندیشه برایتر	۱۰
- نظریه‌های تربیتی تأثیرگذار	۱۰
- نظریه‌های روان‌شناسی تأثیرگذار	۱۸
- نظریه‌های فلسفی تأثیرگذار	۳۴
- نظریه‌های علوم شناختی	۳۹
- باهم‌نگری: پایه‌های نظری اندیشه برایتر	۴۹
فصل ۲: مفروضه‌های نظری دیدگاه برایتر	۵۱
- درآمد	۵۱
- مفروضه‌های هستی شناختی و معرفت شناختی	۵۲
- ناکارآمدی روان‌شناسی عامیانه	۵۲
- مفهوم ذهن	۵۳
- مفهوم دانش	۶۱
- نسبت میان ذهن و دانش	۶۵
- کار دانشی	۷۲
- عوامل مؤثر بر نوآوری‌های تربیتی	۷۶
- جامعه دانشی	۷۸
- بحث و نتیجه‌گیری: مفروضه‌های فلسفی برایتر	۸۴
فصل ۳: پیامدهای دیدگاه برایتر در آموزش و پژوهش	۸۷
- درآمد	۸۷
- تاریخچه ساختن دانش	۸۸
- ساختن دانش	۸۹
- اصول ساختن دانش	۹۳
- رهیافت علوم شناختی برای توسعه رویکرد ساختن دانش	۹۵
- مدرسه به منزله کارگاه تولید دانش	۹۶
- گفتمان ساختن دانش	۹۷
- نقش ساختن دانش در یادگیری همراه با فهم	۱۰۴

- فرهنگ جدیدی برای یادگیری ۱۰۵
- آموزش و پرورش و آینده ۱۱۰
- امکان خلق دانش و مراحل آن ۱۱۲
- مقایسه ساختن دانش با سایر رویکردها ۱۱۲
- ساختن همیارانه دانش و یادگیری مسئله محور ۱۱۲
- یادگیری و ساختن دانش ۱۱۳
- تفکیک دانش و مهارت در مقابل ساختن دانش ۱۱۵
- دیدگاه بلوم و ساختن دانش ۱۱۶
- عادت‌های ذهن و ساختن دانش ۱۱۷
- تمایز توانایی‌ها و مهارت‌ها و ساختن دانش ۱۱۷
- برنامه درسی و ساختن دانش ۱۱۹
- دلالت‌های آموزشی و پژوهشی ۱۲۰
- نوآوری پژوهش محور ۱۲۴
- نظریه و عمل در آموزش و پژوهش تربیتی ۱۲۷
- کارکرد تبیینی دانش اصولی ۱۲۸
- باهم‌نگری: پیامدهای روش شناختی آموزشی و پژوهشی ۱۳۰
- فصل ۴: بحث و نتیجه‌گیری ۱۳۵**
- درآمد ۱۳۵
- مبانی فلسفی نظریه برایتر ۱۳۶
- مفروضات اساسی دیدگاه برایتر ۱۴۱
- نظریه ذهن ۱۴۱
- نظریه دانش ۱۴۳
- رابطه بین ذهن و دانش ۱۴۵
- پیامدهای روش شناختی آموزشی و پژوهشی ۱۴۸
- کلیات نظریه تربیت شناختی برایتر ۱۵۰
- سخن پایانی ۱۵۲
- منابع ۱۶۱**

مقدمه

هنگامی که سخن از تربیت به میان می‌آید سه پرسش بنیادی به ذهن متبادر می‌شود. پرسش نخست به چیستی تربیت اشاره دارد و در سطح مفهومی روشنگری درباره تربیت را ضروری می‌سازد. پرسش دیگر به چگونگی تربیت ناظر است و نحوه کنش‌ها و سازوکارهای تحقق آن را معین می‌سازد؛ و بالاخره پرسش سوم چرایی تربیت را مطرح می‌کند و به ضرورت آن در حیات انسان می‌پردازد.

به نظر می‌رسد پرسش دشوار، پرسش هستی‌شناختی است که ماهیت تربیت را مورد بررسی قرار می‌دهد، زیرا تأمل درباره دو پرسش دیگر - جستجو درباره روش تربیت و استدلال درباره ضرورت آن - وابسته به ماهیتی است که به تربیت قائل می‌شویم. به عنوان مثال، اگر تربیت را آشنا کردن ذهن با دانش تلقی کنیم در این صورت پایه‌ای برای چگونگی این امر و دلایلی برای ضرورت آن برگزیده‌ایم، در حالی که چنانچه تربیت را توانمند کردن ذهن برای خلق دانش در نظر بگیریم، در این صورت مبنای متفاوتی برای اندیشیدن درباره روش تربیت و ضرورت آن انتخاب کرده‌ایم. در واقع، کتاب حاضر می‌کوشد تا چیستی تربیت را از طریق تبیین نسبت میان ذهن و دانش آشکار سازد.

پس از انقلاب شناختی دهه ۱۹۵۰، ذهن به مثابه سامانه پردازش‌گر، در کانون توجه دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت قرار گرفت. نظام‌های آموزشی با آگاهی از سازوکارهای ذهن

در دستیابی به شناخت، به فراهم کردن فرصت‌هایی جهت به جریان انداختن فرایندهای ذهنی روی آوردند. مطالعه پیامد انقلاب شناختی در آموزش و پرورش توسط برخی از اندیشمندان از جمله کارل برایتز مورد بررسی قرار گرفته است که در این کتاب به تفصیل به آن خواهیم پرداخت.

در اندیشه برایتز، رویکرد شناختی اساساً سازه‌گرایانه است. بنابراین، او به واسطه فعالیت‌های شناختی به دنبال تغییر مفهومی است. به اعتقاد برایتز، مهم‌ترین خصیصه ذهن فهم است و حاصل ساختارهای شناختی و شبکه‌های مفهومی است. همچنین، او تلقی از دانش به مثابه محتوای انباشته شده در جعبه ذهن را گمراه‌کننده‌ترین مفهوم در طول تاریخ اندیشه‌های تربیتی می‌داند و در تبیین نظریه خود می‌کوشد تا طرح بدیلی را برای نسبت میان ذهن و دانش ارائه دهد.

در فصل اول کتاب حاضر خاستگاه نظری اندیشه برایتز از منظر فلسفی و علوم شناختی بررسی می‌شود. در اینجا نشان خواهیم داد که اندیشه برایتز در خط سیر کدام نظریه فلسفی قرار دارد و چگونه با کمک علوم شناختی طرحی جدیدی برای نظریه تربیتی برانداخته است. او به عنوان یک نظریه پرداز تربیتی کوشیده است تا با تلفیق نظریه‌های جدید، از جمله پردازش اطلاعات، شناخت اجتماعی (موقعیتی)، سازه‌گرایی و پیوندگرایی، انگاره جدیدی به دست دهد که دارای ویژگی‌های متفاوتی از تمامی آنهاست. وی توانایی پردازش ذهن، نقش شناخت موقعیتی، و سازه‌گرایانه بودن شناخت، و نیز وابسته بودن فرایندهای شناختی به مغز را مورد توجه قرار داده است.

در فصل دوم مفروضه‌های نظری دیدگاه برایتز بررسی می‌شود. استدلال برایتز آن است که در عصر حاضر به نظریه جدیدی درباره ذهن و دانش نیاز داریم. بنابراین، در اینجا ابتدا طرح برایتز برای تبیین رابطه میان ذهن و دانش ارائه می‌شود و سپس ملاحظات تربیتی ناشی از آن مورد بحث قرار می‌گیرد.

فصل سوم کتاب به بررسی پیامد روش شناختی آموزشی و پژوهشی دیدگاه برایتز می‌پردازد. در دیدگاه وی، پژوهش در کانون کار دانشی قرار می‌گیرد و آموزش و یادگیری نیز پیامد ضمنی چنین فعالیتی تلقی می‌شوند- فعالیتی که منجر به اصلاح دانش موجود و یا خلق دانش جدید می‌گردد. در اینجا نظریه اصلی برایتز یعنی ساختن دانش مطرح

می‌شود و رهیافت علوم شناختی برای توسعه ساختن دانش معرفی می‌گردد. فصل پایانی کتاب به بحث و نتیجه‌گیری اختصاص دارد. در این فصل نگارنده کوشیده است تا تصویر جامعی از اندیشه برایتر ترسیم کند به عبارت دیگر، این فصل در نظر دارد یافته‌های مهم و کلیدی را تلخیص و ارائه نماید و نتایج حاصل از دستاوردهای مطالعه را مورد بحث قرار دهد.

در پایان، بر خود لازم می‌دانم تا از مساعدت همه عزیزانی که در نگارش کتاب حاضر یاریگر نگارنده بودند سپاسگزاری کنم. در واقع، ویژگی‌های مثبت این کتاب مدیون بینش‌ها و پیشنهادهای استادان عزیز به ویژه شادروان خانم دکتر فاطمه زیباکلام، دکتر خسرو باقری و دکتر سید کمال خرازی است و کاستی‌های آن متوجه نگارنده است. همچنین، از خانم دکتر مریم سلطان زاده که زحمت مطالعه پیش از چاپ را برعهده داشتند بسیار سپاسگزارم.

امید آن دارم که اثر حاضر فرصت‌هایی برای تأمل عمیق درباره تربیت را فراهم سازد و به دست اندرکنان تربیت در فهم ماهیت تربیت و چالش‌های آن کمک نماید.

محمود تلخابی

پاییز ۱۳۹۶